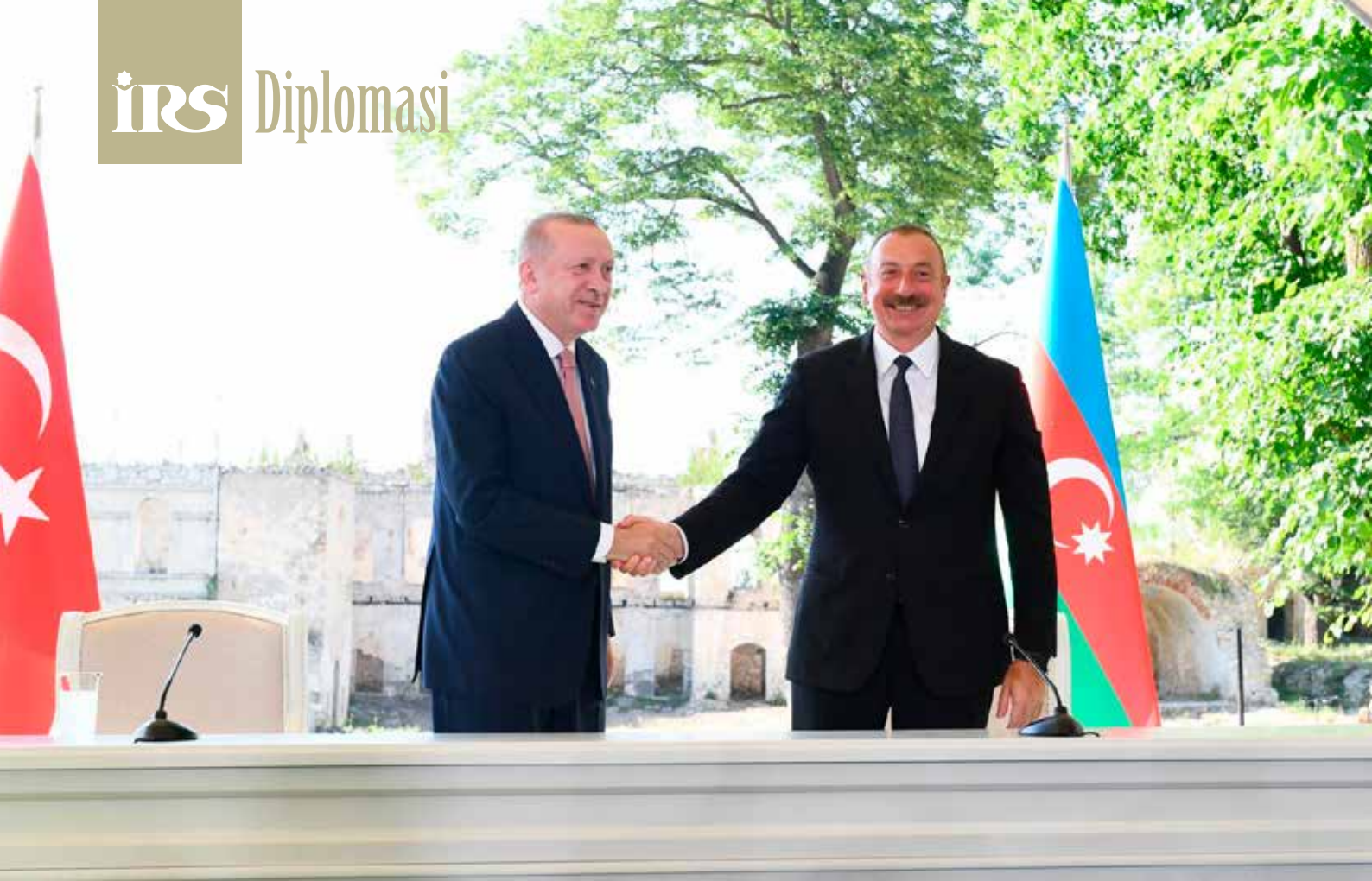

Prof. Dr. Birol AKGÜN,
Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçisi

ORTAK KADERİN KURUMSALLAŞMASI: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

Türk dünyası, 21. yüzyılın ikinci çeyreğine girerken tarihsel bağlarını yeniden canlandıran ve ortak kimlik temelinde siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğini ve entegrasyonunu güçlendiren dikkat çekiçi bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile tecessüm eden Türk Konseyi'nin 2021 yılında İstanbul Zirvesi'nde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) adını alması, bu sürecin sembolik ve kurumsal bir

dönüm noktasının nişanesi olmuştur. Söz konusu dönüşüm, salt isim temelli bir yenilenme değil, aynı zamanda Türk dünyasında uzun süredir beklenegelen siyasi, ekonomik ve medeniyet temelli bir yeniden dirilişin işareti olarak değerlendirilebilecektir.

İsmail Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" şiarı, Türk dünyasının entelektüel tarihinde yalnızca bir kültürel çağrı değil, aynı zamanda modern dönemde somutlaşan

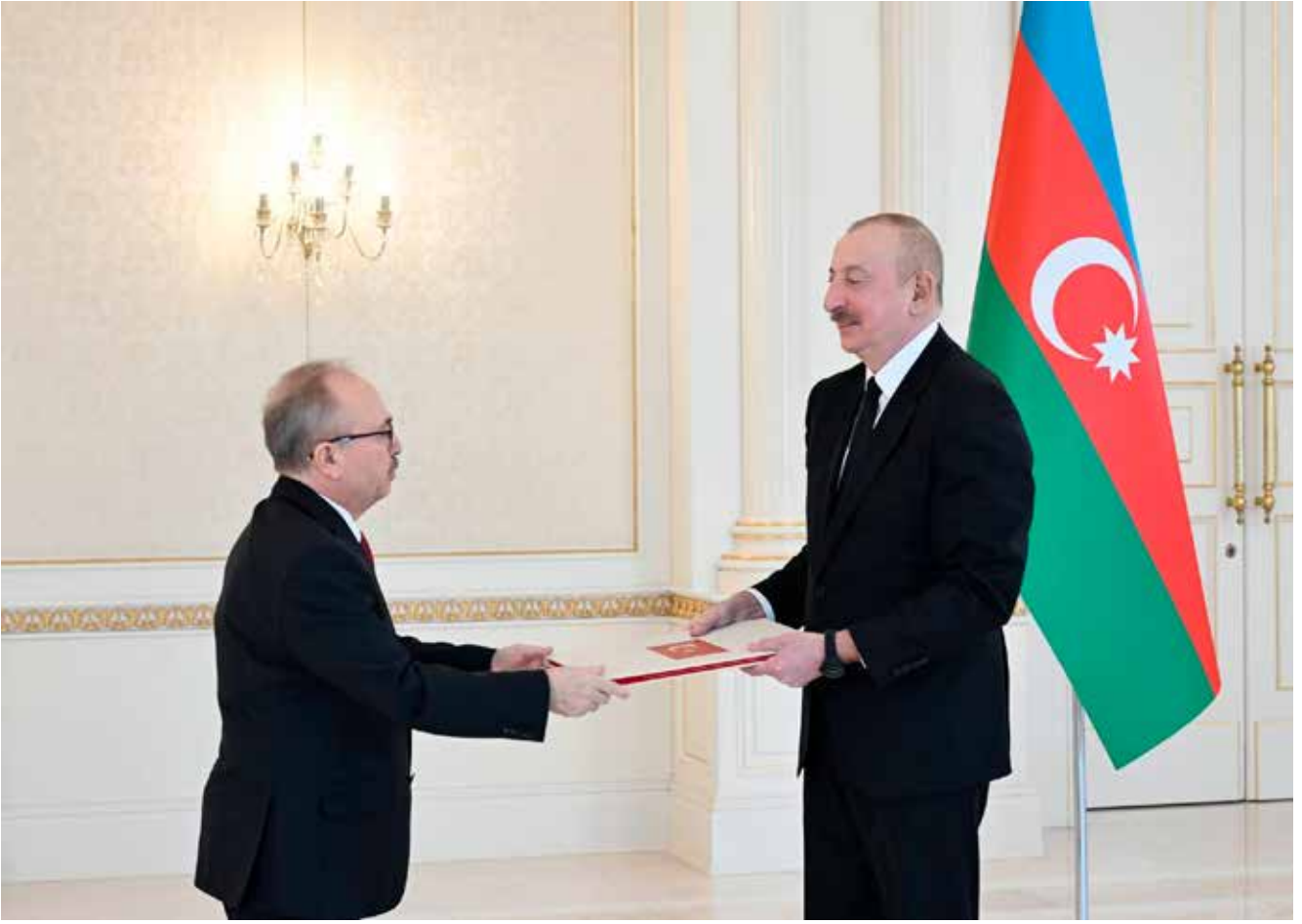

bir siyasal vizyonun da temel ilham kaynağıdır. TDT'nin kurumsal felsefesi, bu ideali günümüzün uluslararası sistemine uyarlayarak hayata geçirmiştir. Şunu da açıkça belirtmek gerekir ki TDT, üçüncü ülkelere karşı konumlanmış bir blok veya jeopolitik rekabet aracı değildir. Tam tersine, üye ülkeler arasında dayanışma, karşılıklı anlayış ve ortak refahı hedefleyen çağdaş bir iş birliği platformudur. Teşkilatın çıkış noktasını kimlik, tarih ve ortak çıkarlar oluşturmaktadır; ancak bu kimlik temelli birliktelik zamanla ekonomik, ulaştırma ve bağlantısallık eksenlerinde somut projelerle giderek daha fonksiyonel bir işbirliği mekanizmasına evrilmiştir. Böylece, Gaspıralı'nın bir asır önce ortaya koyduğu "birlikte kalkınma" vizyonu, TDT çatısı altında hem entelektüel hem pratik düzlemde kurumsal bir gerçeklik haline gelmiş ve bir diriliş sürecini başlatmıştır.

Bu yeniden yükseliş döneminde Azerbaycan ve Türkiye'nin, TDT'nin lokomotif gücü konumunda yer al-

dıkları izahtan varestedir. İki ülke, tarihsel, kültürel ve stratejik tamamlayıcılıklarıyla teşkilatın vizyonunu şekillendiren öncü aktörler arasında yer almaktadır. Özellikle 2020 Karabağ Zaferi, yalnızca Güney Kafkasya'da güç dengelerini değiştirmekle kalmamış; Türk dünyasında özgüveni, dayanışmayı ve ortak hareket etme bilincini

derinleştiren bir jeopolitik moment teşkil etmiştir. Bu moment, uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türk dünyasında hem maddi güç hem de kimlik temelli bir inşa sürecine paralel olarak geliştiği müşahade edilmektedir.

İnşacı teoriye göre, kimlik, tarih ve normlar uluslararası siyasetin şekillenmesinde en az maddi çıkarlar kadar belirleyicidir. Bu meyanda, TDT, "ortak dil, tarih ve kültür" ilkeleri üzerine inşa edilen, kimlik temelli bir iş birliği modelidir. Türk dünyasında yeniden canlanan bu ortak kimlik bilinci, hem devletlerarası etkileşimi hem de kamu diplomasisini güçlendirmekte, ortak normlar etrafında siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda kalıcı bir dayanışma zemini oluşturmaktadır. Ancak TDT'nin yükselişini salt kimlik ve ideolojik temelli olarak açıklamak yetersizdir. Liberal kurumsalcı yaklaşıma göre, devletler karşılıklı ekonomik bağımlılıktan doğan ortak çıkarlarla da iş birliği yaparlar. Bu bakımdan kimlik yanında TDT, esasen üyeleri arasında ticaretin kolaylaştırılması, enerji ve ulaştırma altyapılarının bütünleştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın ortaklaşa teşvik edilmesi amacıyla kurumsallaşmış bir bölgesel entegrasyon modelidir. Türkiye'nin

üretim kapasitesi ve girişimcilik gücü, Azerbaycan'ın enerji zenginliği, Kazakistan ve Özbekistan'ın doğal kaynak potansiyeli, Kırgızistan'ın stratejik geçiş konumlarıyla birleştiğinde, Avrasya'nın merkezinde yükselen bir ekonomik dayanışma ağı ortaya çıkmaktadır. Bu iş birliği, yalnızca ticari kazanımları değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı ve refahı da pekiştirmektedir. TDT'nin gelişimi, Ernst Haas'ın işlevselci entegrasyon kuramında öngörüldüğü gibi, başlangıçta kimlik temelli tecessüm eden ve bilahare belirli alanlarda devam eden teknik ve ekonomik iş birliğinin zamanla siyasal dayanışmaya ve ortak vizyona dönüşebileceğini gösteren çağdaş bir örnek teşkil etmektedir.

Bu meyanda, TDT bünyesinde kültürel ve eğitim temelli projeler, ortak kimlik inşasında önemli rol oynamaktadır. TÜRKSOY, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi kurumların çalışmaları, ortak tarih bilincini kurumsallaştırırken; Türk Üniversiteler Birliği çerçevesinde yürütülen öğrenci değişim programları, geleceğin entelektüel kuşakları arasında organik bağlar oluşturmaktadır. 2023 yılında Türk dünyasında yaklaşık 15 bin öğrenci karşılıklı değişim programlarına katılmıştır. Bu sayı,

2015'e göre 5 kat artış göstermekte ve Türk dünyasında kimlik temelli entegrasyonun inşacı dinamiklerine güçlü bir örnek sunmaktadır.

Ekonomik ve ulaştırma alanlarındaki gelişmeler ise bu kimlik temelini somut iş birliği projelerine dönüştürmektedir. Türk dünyası ülkelerinin ana eksenini oluşturan Orta Koridor, Çin ile Avrupa arasında alternatif bir ticaret hattı oluşturmuş, TDT'yi küresel ticaretin stratejik bir aktörü haline getirmiştir. 2024 yılı itibarıyla Orta Koridor üzerinden geçen ticaret hacmi 2020'ye göre yüzde 60

artış göstermiştir. Bu gelişme, Türk dünyasının küresel ekonomideki ağırlığının giderek arttığını ve TDT'nin işlevsel entegrasyonun siyasal birliğe doğru evrildiğini göstermektedir.

Azerbaycan ve Türkiye'nin bu süreçteki öncü rolleri, yalnızca tarihsel yakınlıklarından değil, tamamlayıcı jeopolitik konumlarından da ileri gelmektedir. Türkiye, Avrupa ile Asya arasında bir köprü işlevi görürken; Azerbaycan, Hazar havzasının enerji merkezi ve Kafkasya'nın güvenlik mimarisinde kilit bir oyuncu

rolünü haizdir. Bu iki ülke arasındaki “bir millet, iki devlet” şiarı, siyasi bir slogan olmanın ötesinde, koordineli dış politika davranışının ve kurumsal uyumun en somut tezahürüdür. Enerji diplomasisi bu muvacehede stratejik bir kaldıraç işlevi görmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve TANAP projeleri, Türk dünyasını Avrupa’nın enerji güvenliği açısından vazgeçilmez bir konuma taşımıştır. 2024 itibarıyla TANAP üzerinden taşınan doğalgaz miktarı 18 milyar metreküpü aşmış, bunun yüzde 35’i Türkiye üzerinden Avrupa pazarına yönlendirilmiştir. Bu istatistiki veri, Azerbaycan-Türkiye ekseninin enerji diplomasisinde ve bölgesel ekonomik entegrasyonda oynadığı kilit rolü sarıh bir şekilde ortaya koymaktadır. Zengezur koridorunun açılması ile tüm bu alanlardaki bağlantısallığın daha da güçleneceği şüphesizdir.

Savunma ve güvenlik boyutu da bu liderliği pekiştiren bir diğer alandır. 2020 Karabağ Savaşı’nda Türk savunma sanayiinin teknolojik üstünlüğü, özellikle İHA ve SİHA’ların etkin kullanımı, Türk dünyasında askeri iş birliği paradigmasını radikal biçimde dönüştürmüştür. Bu başarı, Türk savunma teknolojisinin bütün Türk coğrafyasında prestij kazanmasını sağlamıştır. TDT, bir askeri ittifak mekanizması olmasa dahi bu alandaki iş birliklerini geliştirme amacıyla 2023 sonrası dönemde TDT Savunma Bakanları Toplantıları tertip edilmeye başlanılmıştır.

Uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramı, TDT’nin etkinliğini anlamada önemli bir araç sunmaktadır. Joseph Nye’nin tanımladığı biçimiyle yumuşak güç, zorlayıcı araçlar yerine çekicilik yoluyla etki yaratma kapasitesidir. TDT üyesi ülkelerde kültürel diplomasi, medya iş birliği, burs programları ve insani yardım faaliyetleri bu anlamda dikkat çekicidir. Türk dizilerinin, eğitim programlarının ve medya ağlarının Türk dünyasında yarattığı kültürel yakınlaşma, ortak kamuoyu bilincinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, inşacı teorisinin öngördüğü şekilde, kimliğe dayalı entegrasyonun somut bir tezahürüdür.

Öte yandan, TDT’nin vizyoner dönüşümünde, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in liderlikleri de belirleyici bir rol oynamaktadır. Her iki lider, Türk dünyasının dayanışmasını “ortak tarih ve kader birliği” anlayışıyla yeniden tanımlayarak, teşkilatın sadece diplomatik bir platform olmanın ötesine geçmesini sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çok boyutlu dış politika yaklaşımı ve “Türk Asrı” vizyonu, Türk dünyasının Avrasya jeopolitiğinde stratejik bir özneye dönüşmesinin siyasi zeminini oluştururken; Cumhurbaşkanı Aliyev’in pragmatik, kararlı ve sonuç odaklı liderliği, bu vizyonun sahada karşılık bulmasına önemli katkı sunmuştur. Bu

iki liderin güçlü siyasi iradesi, TDT'nin kurumsal kimliğini pekiştirmiş, teşkilatın karar alma süreçlerinde siyasi koordinasyonun derinleşmesini mümkün kılmıştır. Nitekim

2025 yılında Azerbaycan'ın ev sahipliğinde Gebele'de gerçekleştirilen TDT Zirvesi, bu ortak vizyonun en somut tezahürü olmuştur. Zirvede kabul edilen deklarasyon, üye ülkeler arasında ekonomik entegrasyonun, enerji iş birliğinin ve kültürel dayanışmanın yeni bir aşamaya taşınacağını vurgulamış; aynı zamanda Türk dünyasının uluslararası sistemde daha görünür ve etkili bir aktör haline gelmesi yönünde kararlılığın altını çizmiştir. Gebele Zirvesi, Türk dünyasının rönesansı sürecinde siyasi birlik, stratejik öngörü ve kurumsal bütünlüğün eş zamanlı olarak olgunlaştığı bir dönemeç olarak tarihe geçmiştir.

Sonuç olarak TDT, son yirmi yılda klasik uluslararası ilişkiler paradigmalarının sorgulanmasına yol açan çok kutuplu dünya düzeninde kimlik, dayanışma ve karşılıklı çıkar ilkeleri üzerine kurulu yeni bir bölgesel model olarak yükselmektedir. Azerbaycan ve Türkiye, tarihsel birikimleri, diplomatik kabiliyetleri, ekonomik güçleri ve kültürel öncülükleriyle bu sürecin lokomotifini oluşturmaktadır. Türk dünyasında gözlemlenen bu yeniden diriliş, yalnızca politik bir dönüşüm değil, aynı zamanda medeniyet temelli bir rönesansın ifadesidir. Avrasya'nın kalbinde şekillenen bu yeni bölgesel düzen, kimlik temelli entegrasyonun ve stratejik otonominin sentezlendiği özgün bir Türk modeli olarak, geleceğin uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir rol üstlenmeye namzettir. 🌟